

УДК 796.412.2

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ СУДДІВСТВА В ХУДОЖНІЙ ГІМНАСТИЦІ

Віра ПЕРЕДЕРІЙ

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті окреслено проблеми суддівства змагань та шляхи вдосконалення якості суддівства в художній гімнастиці. Установлено, що основними проблемами є недостатній контроль за роботою суддів; недостатній рівень диференціювання основних критеріїв змагальної діяльності; недостатнє використання сучасних технологій у суддівстві; соціально-психологічні чинники; низький рівень спеціальних психічних якостей суддів. Перспективним для підвищення якості суддівства є створення системи підготовки професійних суддів та розробка методики вдосконалення їх спеціальних психічних якостей.

Ключові слова: художня гімнастика, суддівство, об'єктивність, якість.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Об'єктивне суддівство змагань є передумовою ефективного розвитку виду спорту. Основою реалізації на практиці правил змагань є рівень професійної компетентності суддів для об'єктивного оцінювання ситуацій, що виникають під час змагань. Об'єктивність суддівства залежить від досконалості правил змагань, що мають чітко обумовлювати дії суддів, вимоги до контролю суддівської діяльності.

Особливого значення проблема суддівства набуває у видах спорту з суб'єктивним оцінюванням змагальної діяльності. Актуальним науково-практичним завданням для цієї групи видів спорту (фігурне катання, художня гімнастика, синхронне плавання тощо) є формування концепції підготовки суддів, розробки професійних програм відбору та вдосконалення підготовленості суддів, введення додаткових вимог (критеріїв) щодо психологічної стійкості, витривалості, уваги й пам'яті суддів, що дозволить підвищити загальний рівень якості суддівства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: Дослідження виконано в межах наукової теми 2.6 «Теоретико-методичні основи удосконалення тренувального процесу та змагальної діяльності в структурі багаторічної підготовки спортсменів» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема якості суддівства та методики підготовки суддів на сучасному етапі розвитку спорту розглядається у площині професіоналізації, що передбачає обґрунтування критеріїв відбору, створення програм підготовки суддів відповідно до специфіки виду спорту, розробку системи контролю за діяльністю суддів. У багатьох видах спорту апробовано багатоетапні програми вдосконалення суддівської підготовленості. На прикладі карате підготовка містить такі етапи: самостійна робота з вивчення правил змагань; навчально-практичний семінар; складання теоретичних та практичних іспитів; проходження практики суддівства на змаганнях відповідного рівня. Тільки за умови проходження цих етапів та успішного складання іспитів можливе отримання відповідної суддівської категорії. Суддя, який отримав категорію, повинен систематично брати участь у семінарах та практичному суддівстві, відповідно до рівня своєї кваліфікації. Виокремлюють такі розділи семінарів:

1. Теоретичні заняття з розглядом усіх пунктів правил змагань.
2. Теоретичні семінари з аналізу різноманітних ситуацій, які виникали чи потенційно можливі під час змагань.
3. Практичні заняття з суддівства [12].

У гандболі, урахуваючи інтенсивність рухової активності суддів під час матчів як чоловічих, так і жіночих команд актуальним є визначення вимог до психофізичних здібностей судді, добір тестових вправ і визначення нормативів їх фізичної підготовленості з врахуванням умов і змісту діяльності. [8].

У дослідженнях [11] на прикладі волейболу встановлено найбільш значущі чинники реалізації суддівських дій:

1. Теоретична підготовленість, знання правил гри.
2. Практична підготовленість, знання техніко-тактичних особливостей гри.
3. Досвід суддівства як фактор стабільності при оцінюванні складних ситуацій у процесі гри.
4. Об'єктивність і порядність, справедливе ставлення до ігрового процесу.
5. Спеціальні здібності, психічні процеси (зорові відчуття, відчуття простору, стійкість уваги, обсяг та інтенсивність уваги, оперативне мислення тощо).

Підвищення якості суддівства у видах спорту, де в оцінюванні результатів виступів присутній суб'єктивний фактор (спортивна, художня гімнастика, фігурне катання, спортивна аеробіка, східні одноборства та ін.) потребує постійного вдосконалення правил змагань та методики суддівства [3]. У спортивних танцях під час суддівства суддя порівнює якість виступу однієї танцювальної пари з якістю виступу іншої (відносно суддівство). Існують загальновідомі міжнародні критерії суддівства: основний критерій суддівства в спортивних танцях – темп і основний ритм, лінії корпусу, рух та ритмічна інтерпретація, робота ступнів тощо [6]. Водночас у літературі відсутні офіційні критерії оцінювання виступів танцювальних пар, за допомогою яких можна було би здійснювати більш об'єктивне, абсолютне суддівство (за системою оцінок), яке використовується в інших видах спорту. У спортивних танцях проблема суддівства постійно перебуває в полі зору тренерів і спеціалістів, спортсменів різної кваліфікації і навіть глядачів. Значний інтерес викликає психологічний аспект суддівства. Об'єктивність роботи судді тісно пов'язана з таким поняттям як когнітивний дисонанс, який полягає в розладі (у психологічному плані) роботи судді як спеціаліста-професіонала і його особистістю, коли вступають такі сторони, як особисті симпатії, амбіції і престиж його як тренера.

Таким чином, удосконалення суддівства – складна проблема, що містить багато важливих питань: удосконалення правил змагань, системи підготовки суддів; комплектування суддівських бригад; контроль за роботою суддів тощо [2].

Мета дослідження – визначити шляхи підвищення якості суддівства у художній гімнастиці.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, документальних матеріалів, соціологічні методи (опитування-інтерв'ю суддів з художньої гімнастики).

Організація дослідження. Дослідження проводилися в період від лютого до серпня 2014 р. та передбачали аналіз наукової та методичної літератури, документальних матеріалів, опитування суддів з художньої гімнастики, аналіз й інтерпретацію отриманих даних.

Результати дослідження. Аналіз літератури дозволив виокремити основні причини проблем у суддівстві у видах спорту із суб'єктивним визначенням результату, зокрема:

- недостатній рівень розробленості критеріїв контролю за роботою суддів, регламентований загальними суддівськими правилами;
- недостатній рівень диференціювання у правилах змагань основних критеріїв оцінювання змагальної діяльності;
- недостатнє використання сучасних технологій у суддівстві змагань;
- соціально-психологічні чинники, що впливають на суддів під час змагань;
- низький рівень спеціальних психічних якостей суддів.

Недостатній рівень критеріїв контролю за роботою суддів, регламентований загальними суддівськими правилами. Так, наприклад, у загальних суддівських правилах не описано умови формування суддівських бригад. Також зазначено, що прихильність до одних гімнасток (груп) чи упереджене ставлення до інших вважається порушенням, але недостатньо чітко сформульовано критерії їх виявлення [17].

Недостатній рівень диференціювання у правилах змагань основних критеріїв оцінювання змагальної діяльності. Якість суддівства залежить від чіткості й досконалості правил змагань, що дозволяє об'єктивізувати виявлення переможців. У сучасній історії олімпійського руху існує багато прикладів необ'єктивного суддівства, коли на міжнародних змагання помилки суддів [7] виникали саме через незрозумілі пункти у правилах, які мали би коректно обумовлювати усі вимоги щодо змагальної діяльності спортсмена.

Слід підкреслити, що в правилах змагань у багатьох видах спорту (гімнастика художня та спортивна, стрибки у воду, стрибки на лижах із трампліна, фігурне катання на ковзанах) не існує чітко диференційованих критеріїв оцінювання таких показників, як видовищність виконання вправи, артистизм спортсмена, оригінальність прийомів, що застосовуються, складність і послідовність виконання вправ та інших, які мають важливе значення для визначення переможця [1]. Крім цього, за думкою Р. Терьохіної, проявом недосконалості правил змагань є відсутність визначеної межі «збавок» за певні технічні помилки, а також незрозумілі роз'яснення щодо вимог до суддів та виконання окремих елементів [14].

Соціально-психологічні чинники, що впливають на суддів під час змагань. До соціально-психологічних причин суб'єктивного суддівства можна зарахувати вплив на прийняття суддівського рішення ефектного над емоційного виступу гімнастки; налаштування суддів на певні еталони і зразки виконавської майстерності; сильний вплив індивідуальності; вплив стереотипу, що визначає деяку залежність оцінки судді від популярності та спортивного авторитету гімнастки (її титулів) [15, 16].

Упередженість судді в процесі оцінювання може викликати виступ свого учня, своєї команди або команди супротивника [14].

У практиці суддівства досить часто менш досвідчений суддя орієнтується на оцінку авторитетного судді. За даними психологів, це відбувається у разі, коли в судді підвищується ситуативна тривожність; занижена самооцінка (порівняно з авторитетними суддями); є потреба сформулювати позитивне враження про себе, що залежить від коефіцієнта якості його роботи порівняно з іншими суддями [14].

Недостатнє використання сучасних технологій у суддівстві змагань. У видах спорту з суб'єктивним оцінюванням змагальної діяльності ведеться пошук альтернативних методів підвищення об'єктивності суддівства. Один із них пов'язаний із застосуванням інформаційних технологій при аналізі суддівства змагань, що забезпечило б оперативну перевірку компетентності суддів, відбір і формування суддівських бригад для фінальних етапів змагань, оцінювання взаємодії арбітрів, які належать до різних шкіл виду спорту. Для визначення ступеня об'єктивності суддівства змагань у видах спорту з суб'єктивним оцінюванням результатів змагань розроблено методику з використанням інформаційних технологій. Функціонування запропонованої методики в практиці базується на використанні програмно-технічних засобів з елементами штучного інтелекту при аналізі інформаційних баз даних щодо дій арбітрів [4, 5]. На думку П.К. Петрова, який займався розробкою інформаційних технологій для оцінювання змагальної діяльності, цей напрям є найефективнішим для вирішення поставлених завдань [12].

Беручи це до уваги, на думку інших авторів [13], ефективним напрямком підвищення об'єктивності оцінювання змагальної діяльності є розробка інформаційних технологій. Разом з тим більшість дослідників схиляються до думки, що головними умовами рішення проблеми об'єктивності суддівства в художній гімнастиці є вдосконалення правил змагань та система раціональної підготовки суддівських кадрів.

Система суддівської підготовки передбачає підвищення *рівня спеціальних психічних якостей суддів*. У процесі суддівства важливу роль відіграє увага судді. Саме завдяки довільній увазі суддя здатний витягувати з пам'яті потрібні дані, приймати правильне рішення та виставляти оцінку. З цього приводу провів спеціальні дослідження Ю. Є. Титов (1988). Було вивчено ступінь концентрації уваги суддів; динаміку концентрації уваги в процесі змагань; компоненти, що визначають психологічний стан суддів [15].

Для визначення психологічної стабільності суддів Л. Турищева провела докладний аналіз проблем суддівства [16]. Для суддів найбільш типовим проявом уваги впродовж роботи є сенсорна увага (у цьому випадку візуальна). Така увага потребує від суддів майже завжди прояву волі. Особливого значення реалізація вольових зусиль набуває, коли суддя стомлюється та концентрувати увагу стає важче. Це спричиняє збільшення помилок у процесі суддівства. Саме сенсорна візуальна увага дає змогу суддям сприймати побачену інформацію та аналізувати її під час роботи, приймати правильне рішення, що впливає на оцінку виступу гімнастки та кінцевий результат.

При цьому компетентність судді визначається також співвідношенням у його реальній роботі професійних знань та навичок з одного боку, і професійних позицій, персональних якостей – з другого. На сонові цього складається повна картина професійної компетентності судді [9]. На прикладі досліджень у спортивній гімнастиці до комплексу особистісних якостей, що визначають професійну компетентність судді відносять: чесність, уважність, врівноваженість, відповідальність, цілеспрямованість, акуратність, терпіння, витримка, самовладання, посидючість, дисциплінованість, принциповість, естетичність, сміливість, працелюбство.

Таким чином, нині можна стверджувати, що у сфері окремого повноправного виду трудової діяльності – спорту – суддівська діяльність є особливою професією. Підготовка до успішного здійснення цієї професійної діяльності вимагає знань, умінь, навичок та розвитку відповідних до вимог професії індивідуальних якостей [9].

Для визначання проблеми суддівства в художній гімнастиці, ефекту введення додаткових вимог щодо уваги та пам'яті суддів, а також для можливих шляхів удосконалення якості суддівства було проведено інтерв'ю із суддями міжнародної категорії із 5 країн світу. В опитуванні взяли участь 11 суддів міжнародної категорії: 5 суддів з України, 3 судді – з Росії, 1 суддя – з Португалії, 1 суддя – з Болгарії, 1 суддя – з Туреччини. Опитування проводилося із використанням сучасних технологій – через соціальні мережі та електронну пошту.

Усі респонденти отримали по 3 відкриті запитання щодо: існування в художній гімнастиці проблем в суддівстві; впливу введення додаткових вимог для суддів на увагу та пам'ять (необхідність тренування стійкості уваги та пам'яті); можливості підвищення якості суддівства в художній гімнастиці. Перше запитання розкриває та підтверджує наявність проблеми суддівства, а також дає змогу виокремити основні причини цієї проблеми на міжнародному рівні. Слід зазначити, що відповіді респондентів характеризуються національною детермінованістю, що слугувало основою для їх розподілу на 3 групи. До першої групи увійшли відповіді суддів із Російської Федерації. На їхню думку, основною причиною проблеми суддівства є недосконалість правил змагань та персональний інтерес у результатах змагань. До другої групи віднесено відповіді 5 суддів із України, на думку яких основною причиною проблеми в суддівстві є суб'єктивність («людський фактор», взаємини між суддями тощо). Крім того, один із респондентів підкреслив, що проблеми суддівства пов'язані зі складністю оцінювання оригінальних елементів майстерності. До третьої групи належать відповіді представників трьох країн (Болгарія, Туреччина, Португалія). У цих відповідях максимально широко окреслено усі причини проблем у суддівстві, що описані в літературі. Це зокрема такі: недостатній рівень підготовки суддів, «людський фактор», втома, важка система оцінювання, високий рівень суб'єктивності при оцінюванні артистизму та залежність від партнерів суддівської бригади.

Щодо введення додаткових вимог до стійкості уваги та пам'яті суддів, 10 з 11 респондентів вважають, що це дасть змогу вдосконалити суддівство та сприятиме підвищенню його якості загалом.

Респонденти запропонували такі можливі шляхи вдосконалення якості суддівства:

1. Удосконалення правил:
 - слід приділяти більше уваги в правилах змагань суддівській системі;
 - слід конкретизувати неточності й суперечливі моменти в сучасних правилах змагань; підвищити вимоги в бригаді артистизму суддів;
 - правила змагань повинні бути законом.
2. Запровадження суддівських тренінгів (підготовка професійних суддів).
3. Створення умов для незалежної діяльності суддів (підготовка професійних суддів).
4. Використання позитивного досвіду подібних видів спорту (спортивна гімнастика, фігурне катання, синхронне плавання).
5. Удосконалення технічних засобів (кожен суддя повинен мати монітор для перегляду вправи в суперечливому моменті).

Дані, отримані з інтерв'ю, підтвердили наявність серйозної проблеми в суддівстві змагань з художньої гімнастики. Крім того, отримана інформація щодо причин суддівства підтвердила відомості наукової та методичної літератури. Високий рівень кваліфікації респонде-

нтів дозволив розширити, деталізувати та актуалізувати інформацію щодо проблем суддівства у художній гімнастиці на сучасному етапі її розвитку.

Суддівство у процесі змагань висуває додаткові вимоги до фізичної підготовленості суддів, до психологічної стійкості, пам'яті та уваги. Урахування цих вимог у правилах змагань та загальних суддівських правилах дасть змогу підвищити рівень якості суддівства в цілому

Висновки.

1. Аналіз стану питання дозволив окреслити проблемне поле оцінювання змагальної діяльності у видах спорту, де результат визначається в умовних одиницях (балах), які присуджуються суддями за техніку, складність та артистичність виконання.

2. Встановлено основні причини у суддівстві змагань у видах спорту із суб'єктивним визначенням результату: недостатній рівень критеріїв контролю за роботою суддів, регламентований загальними суддівськими правилами; недостатній рівень диференціювання у правилах змагань основних критеріїв оцінювання змагальної діяльності; недостатнє використання сучасних технологій у суддівстві змагань; соціально-психологічні чинники, що впливають на суддів під час змагань; низький рівень спеціальних психічних якостей суддів.

3. Проведене інтерв'ю із суддями міжнародної категорії свідчить про наявність проблем у суддівстві змагань із художньої гімнастики. Основними з них респонденти вважають такі: недосконалість правил змагань, персональний інтерес у результатах змагань, суб'єктивність («людський фактор», взаємовідносини між суддями, тощо), неточні критерії щодо оцінювання оригінальних елементів майстерності, недостатній рівень підготовки суддів, втота, важка система оцінювання, високий рівень суб'єктивності при оцінюванні артистизму та залежність від партнерів суддівської бригади.

4. Проведений аналіз результатів дослідження дозволяє виокремити найбільш перспективні напрямки вдосконалення якості суддівства: створення системи підготовки професійних суддів, розроблення методики вдосконалення спеціальних психічних якостей суддів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вдосконаленням системи підготовки суддів у художній гімнастиці на основі впливу на їх професійнозначущі психічні якості, що визначають ефективність суддівства.

Список літератури

1. Объективизация судейства в гимнастике как проблема метрологии / Э. П. Аверкович, Ю. А. Попов, Ю. А. Резинков, Б. А. Сусликов // Теория и практика физической культуры. – 1979. – №7. – С 47–49.
2. Аркаев Л. Я. Как готовить чемпионов: теория и технология подготовки гимнастов высшей квалификации / Л. Я. Аркаев, Н. Г. Сучилин. – М. : Физкультура и спорт, 2004. – С. 29–35.
3. Белоусов А. А. Автоматизация судейства спортивных соревнований / А. А. Белоусов, Е. В. Буслейко // Спорт и здоровье : материалы XI Международ. конгр. – СПб., 2005. – С. 33.
4. Оцінка об'єктивності роботи у видах спорту з суб'єктивним визначенням результатів / В. І. Богинов, О. В. Гладівська, В. О. Дрюков, Ю. О. Павленко, О. Г. Петрова / Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : зб. наук. пр. – К., 2004. – Вип.4. – С. 83–95.
5. Богинов В. І. Формалізація аналізу суддівства змагань у видах спорту з суб'єктивним визначенням результату / В. І. Богинов // Олімпійський спорт и спорт для всіх : тези ІХ між нар. наук. конгр. – К. : Олімпійська література, 2005. – С. 222.
6. Джала Т. Р. Оцінювання фігур програми student в спортивних танцях / Т. Р. Джала // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання та спорту. – Л., 2002. – Вип. 6, т.2. – С 83–85.
7. Жеребкина Л. И. Сравнительный анализ некоторых аспектов в спортивных танцах на льду и спортивных бальных танцах (подготовка спортсменов и оценка их мастерства) / Л. И. Жеребкина // Спорт. танцы, бюл. – М. 1999. – № 3(5). – С.45–54.
8. Згоба В. Структура рухової активності суддів у гандболі / В. Згоба // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. вих. та спорту. – Л., 2005. – Вип. 9, т.1. – С. 8–10.

9. Ким Н. В. Особенности профессиональной деятельности судьи по гимнастике / Н. В. Ким, Е. С. Крючек, Р. Н. Терехина // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2011. – №8 (78). – С. 183–187.

10. Марков В. В. Организация и методика подготовки судей высокой квалификации по каратэ-до : [учеб. пособие для студентов вузов ФВ и С] / В. В. Марков. – Донецк, 2003. – С. 74.

11. Медвідь М. М. Характеристика діяльності суддів при обслуговуванні змагань високого рангу з гандболу / М. М. Медвідь, А. І. Рибницький, В. О. Цапенко // Сучасні проблеми розвитку теорії та методики спортивних ігор: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. – Л., 2007. – С 75–78.

12. Петров П. К. Современные информационные технологии в подготовке специалистов по физической культуре и спорту (возможности, проблемы, перспект) / П. К. Петров // Теория и практика физической культуры. – 1999. – № 10. – С. 6–9.

13. Сингина Н. Ф. Профессиональное образование спортивных судей как система подготовки и переподготовки кадров в системе высшего физкультурного образования / Н. Ф. Сингина // Современный олимпийский и паралимпийский спорт и спорт для всех : материалы XII Междунар. науч. конгр. – М., 2008. – Т. 3. – С. 225

14. Терехина Р. Н. Проблемы судейства в спортивной гимнастике / Р.Н. Терехина // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 11 – С. 58–60

15. Титов Ю. Е. Методы совершенствования системы объективизации судейства в гимнастике : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки» / Ю. Е. Титов – К., 1988. – 24 с.

16. Турищева Л. И. Компоненты исполнительского мастерства гимнасток и методы их оценки : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания и спортивной тренировки» / Л. И. Турищева. – Л., 1986. – 24 с.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КАЧЕСТВА СУДЕЙСТВА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКЕ

Вера ПЕРЕДЕРИЙ

Львовский государственный университет физической культуры

Аннотация. В статье обозначены проблемы судейства соревнований и пути совершенствования качества судейства в художественной гимнастике. Определено, что основными проблемами являются недостаточный контроль за работой судей; недостаточный уровень дифференцировки основных критериев соревновательной деятельности; недостаточное использование современных технологий в судействе; социально-психологические факторы; низкий уровень специальных психических качеств судей. Перспективным для повышения качества судейства является создание системы подготовки профессиональных судей и разработка методики совершенствования их специальных психических качеств.

Ключевые слова: художественная гимнастика, судейство, объективность, качество.

WAYS TO IMPROVE QUALITY JUDGING IN GYMNASTICS

Vera PEREDERIY

Lviv State University of Physical Culture

Abstract. The problems of judging in competition and ways of improving quality of judging in rhythmic gymnastic were determined in the article. The main problems are lack of control over judges work; lack of level differentiation of the main criteria of competitive activity; insufficient use of modern technology in judging; social and psychological factors; low level of judges special mental qualities. Were defined prospective for improving judging quality is creation of the training system for the professional judges and development of methods of improving their special mental qualities.

Keywords: rhythmic gymnastic, judging, objectiveness, quality.